

РОЗУМІННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті розглянуто деякі питання розуміння суб'єктності, порівнюються соціологічне та психологічне бачення феномену суб'єктності.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, характеристика особистості.

Абстрагуючись від наукових визначень “суб'єкт – об'єкт” в соціології і взявши за основу ототожнення суб'єкта в соціології суб'єкта громадської думки, під чим розуміють народ чи його більшість або ж суспільство в цілому, великі соціальні групи, класи, або соціальну, економічну, демографічну, територіальну чи іншу групу, розглянемо деякі найбільш поширені тлумачення та розуміння самого поняття “суб'єктність” [5].

Загальновизнано, що нині у демократичному суспільстві є декілька виявів суб'єктності як *активності виконавця* соціальної діяльності. До цього переліку виявів можна віднести: вибори всіх рівнів, участь в діяльності політичних партій та в роботі громадських, молодіжних організацій та інше.

Суб'єктність включає також характеристику активності, що виявляє інтенційність суб'єкта, або “соціальний, діяльнісно-перетворювальний спосіб буття людини”. Безумовно, теоретичну цінність має і розуміння інтенційності як сенсоутворюючої (смыслеобразующей) спрямованості свідомості до оточуючого світу. Дозволивши собі деяке узагальнення, можна стверджувати, що інтенційність (або активність) є одною з необхідних умов суб'єктності.

Але першою і головною ознакою (а, можливо і умовою виникнення як явища) суб'єктності залишається об'єктивне усвідомлення оточуючої реальності.

Щоправда, на думку деяких авторів, через певний процес соціалізації, більшість не відповідають високим вимогам раціональності, і як наслідок – суб'єкт нехтується як такий, сприймається як маса, яка зобов'язана грати за певними правилами, але водночас не впливати на результати гри, зокрема політичної, що є своєрідним міфом для маси. [6]

Тому цілком слушним є зауваження Я. О. Фаріної: “... антигуманістичне розуміння людини, що є характерним для ідеології та практики тоталітаризму, часто зберігається до цих пір. Його позитивне подолання – одне з завдань, вирішення якого є необхідним для подальшого дослідження всієї фундаментальної проблеми суб'єкта”.

Російський дослідник А. В. Брушлинський відомий зокрема і дослідженнями суб'єктності, характеризував людину як суб'єкта, з притаманною їй певною впорядкованою системою якостей, які можуть мати певну суперечливість через психічні процеси свідомого і несвідомого, що притаманне особистості. Така характеристика формується історично, та індивідуально, адже індивід набуває суб'єктності в процесі деякої активності, зокрема у певних видах діяльності, спілкуванні, тощо. Інакше кажучи, уданого автора суб'єкт виступає як інтегральна характеристика в цілісності її системних властивостей [1].

Інше, до певної міри альтернативне уявлення про суб'єкт (родоначальником якого вважається Б. Г. Анан'єв) підкреслює самостійність суб'єкта в системі людської індивідуальності, що існує поряд з індивідом і особистістю як їх підструктура [2].

Вищенаведене посилання на представників психологічної науки зроблено тому, що ці уявлення легко узгоджуються з соціологічними концепціями розуміння суб'єктності, хоча на думку багатьох авторів жодна з цих концепцій явно не вказує на якісну характеристику діючого або взаємодіючого суб'єкта.

Що стосується соціологічного підходу до вивчення даної проблеми, то на думку Я. Фаріної значення суб'єктності підвищується через те, що суспільство має певні очікування щодо кожного

конкретного індивіда, що живе в ньому і це дає змогу “розглянути особистість в її соціально-типових якостях відносно здатності задовольнити потреби суспільства” [7]. На думку Л. Г. Сокурянської, суб’єктність визначається як сутнісна якість суб’єкта (індивіда, групи), яка, перш за все проявляється у його ціннісних орієнтаціях, стратегічному життєвому виборі, соціально-творчої самодіяльності, цілеспрямованої активності [4].

Наведені визначення суб’єктності різними дослідниками мають (в різній мірі) спільну складову – ціле раціональність у розумінні її, як соціальної дії детермінованої через очікування визначеної поведінки предметів зовнішнього світу й інших людей (згідно М. Веберу). Важливо також використання цього очікування як “умови” чи як “засобу”, для раціонально спрямованих і регульованих цілей. Загально визнаним критерієм раціональності є успіх [3].

Також важливим у розумінні цілераціональності є твердження, що ця соціальна дія (як і всі явища визначені раціоналізмом) має на увазі розум основою пізнання та поведінки людей. Взавши до уваги аксіому, що носієм соціальної дії може бути тільки людина, як член суспільства, маємо право стверджувати що уособленням цілераціональності є індивід, або особистість.

Наступним, важливим аспектом у розумінні суб’єкту і суб’єктності є втілення, або реалізація феномену свободи, якщо конкретизувати “свободи вибору”, можливо “свободи волі”. Можна висловити твердження, що свобода це поняття яке визначає індивід в своїх діях, чи його дії детермінуються ззовні, тобто чим обумовлюється його (індивіда) воля.

В сучасних гуманітарних науках співіснують два протилежних розуміння даного феномену: детермінізм – який відстоює причинну обумовленість волі індивіда та індетермінізм, який заперечує цю обумовленість. В рамках даної статті значення має саме самовизначеність індивіда в своїх діях.

І останній по черзі, але не по значенню аспект розуміння суб’єктності – це місце і роль суб’єкта в соціумі. На протязі досить тривалого періоду у вітчизняній соціології (як і в інших науках гуманітарного профілю) наголошувалось, що істинним суб’єктом процесу історичного розвитку можуть бути тільки народні маси. Сучасне бачення соціуму і самого явища суб’єктності робить можливим розглядати суб’єктом даного процесу більш конкретні групи населення (зокрема, молодь і студентство). Тому, доведення суб’єктності та визначення основних її параметрів, для даної групи населення є одним з головних завдань подальшого дослідження.

Проаналізувавши низку підходів можна зробити висновок, що суб’єктність це активна реакція індивіда (соціальна дія) через усвідомлення ним навколишньої дійсності та свого місця у ній. Головними якісними рисами суб’єктності є осмисленість, самодіяльність та індивідуальність.

Використана література:

1. Брушлинский А. В. Психология субъекта / А. В. Брушлинский. – СПб. : Алетей, 2003. – 272 с.
2. Лукасевич О. А. Суб’єкт, суб’єктність і вчинкові активність [Електронний ресурс] / О. А. Лукасевич. – Режим доступу до статті : [http://pspz_2013_1_10%20\(2\).pdf](http://pspz_2013_1_10%20(2).pdf)
3. Примуш М. В. Загальна соціологія : навч. посібник / М. В. Примуш. – Київ : Професіонал, 2004. – 590 с.
4. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода : монография / Л. Г. Сокурянская. – Харьков : Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
5. Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2010. – 224 с.
6. Суб’єктність особистості в контексті політичної гри [Електронний ресурс] // Журнал Верховної Ради України “Віче”. – 2010. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.viche.info/journal/1833/>.
7. Фаріна Я. О. Суб’єкт і суб’єктність як соціальні феномени: наукові інтерпретації / Я. О. Фаріна // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 172. Т. 184. Соціологія. – Н 34. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012 – 156 с. – С. 42.

Abstract

The article deals with some issues understanding of subjectivity, compared sociological and psychological phenomenon vision of subjectivity.

Keywords: *subject, subjectivity, personality characteristics.*